

ANIQ VA IJTIMOIIY FANLAR UNIVERSITETI

**TURKIY XALQLAR TILI,
MADANIYATI SARCHASHMALARI:
TARIXIY MUSHTARAKLIK
VA ZAMONAVIY TALQINLAR**

**XALQARO ILMIY-NAZARIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

Toshkent-2026

III SHO‘BA TURKIY TILLARNING TARIXI VA HOZIRGI FAOLIYATI		
Tursunova O. Uzoqova Y.	Turk va o‘zbek tillarida “ko‘ngil / gönül” konseptining frazeologik birliklarda ifodalanishi	349
Normurodov B	Ingliz va turkiy tillar o‘rtasidagi til aloqalari: o‘zbek tilidagi inglizcha o‘zlashmalar ta’limga oid so‘zlar misolida	354
Hasanzade L.	Bədii tərjümə vasitəsilə koreya ədəbiyyatının türk dilli oxucuya təqdimati	360
Hamidli A.A.	A typological analysis of american modernist literature from a turkological conceptual perspective	365
Ələkbərli F.	Türk xalqlarının cədidizm-maarifçilik fəlsəfəsi: ənənə və müasirlik	373
Asgarova A.F.	A comparative study of the english and azerbaijani ballad genre in the romantic period in the turkological context	402
Halbekova N.	O‘zbek va turk iboralarining leksik-semantik xususiyatlari (Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” asari tarjimasi asosida)	411
Zhiyenbayev Y. Tolebay A.	Sosyal dəğerler ve ahlaki sembolizm açisidan kazak dilinde “ak” ve “kara” renklerinin metaforik dünyasi	419
Bo‘ronov A.	Arman-qipchoq tili: shakllanish tarixi, o‘rganilishi va leksikasi	430
Lətifli S.	Osman türkay poeziyasinin xüsusiyyətləri	437
Həsənli M.	Əziz nesin satiralarında evsizlik problemi the problem of homelessness in aziz nesin’s satires	442
Safarov R.	Карлукская группа языков: историческая общность и современные реалии	448
Taxirov Z.	Turkiy xalqlar va turkiy til rivojlanish bosqichlari	462
Küçükler H.	Türkiye türkçesi ve özbekçede edebi metinler üzerinden karşılaştırmalı dil öğretimi: üç örnek inceleme	466
Həsənli M.	Cədid poeziyasında milli idealin poetik ifadəsi: Əbdürrauf Fitrat nümunəsi	476
Davlatova M.	Turkiy tillar tarixi va hozirgi rivojlanish davri	487
IV SHO‘BA MADANIYATLARARO MULOQOT VA O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI		
Odilova O.	O‘zbek-turk til va madaniyati	490
Turgunova D.	Dil ve kültürel ortaklik language and cultural commonality	493
Kakiz S.	Türkçe ve özbekçe deyimler, atasözleri ve bilmeceelerde lingvokültürel kodlar. <i>Linguocultural codes in turkish and uzbek idioms, proverbs, and riddles</i>	498
Korayem A.	The status of the literary heritage of Ali-shir Nava’i and Zahir-ud-din Muhammad Babur in world civilization	514
Xolmurodova G.	“Shame” idioms in english and uzbek: culture and translation	530
Hakberdiyeva S. Marufova M.	Сравнительно-сопоставительный анализ семантического содержания концепта «дом» в русской и узбекской паремиологии	535
Ismoilova N.	Madaniyatlararo muloqotda o‘zbek tilining leksik-semantik yangilanishi	544
G‘afforbekova M. Rasulov R.	Madaniyatlararo muloqot va o‘zbek tili taraqqiyoti	548

OSMAN TÜRKAY POEZİYASININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Seyidnisə Lətifli Bəxtiyar qızı

Azərbaycan, Bakı

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Elmi işçi

seyidnise.letifli@gmail.com

+994-50-653-08-38

Açar sözlər: şeir, xüsusiyyət, Osman Türkay, Kipr, novator, şair, kosmik.

Key words: *poetry, feature, Osman Türkay, Cyprus, innovator, poet, cosmonaut.*

Osman Türkay XX əsr türk ədəbiyyatının orijinal və özünəməxsus yaradıcılıq üslubuna malik nümayəndələrindən biridir. Şairin poeziyasında mövzular olduqca rəngarəngdir. Onun şeirlərində vətən sevgisi, azadlıq ideyası, insanlıq və ədalət axtarışı, kosmik düşüncə, insanın təbiətlə və texnologiya ilə münasibəti kimi mövzular əsas yer tutur. Şair üçün poeziya yalnız duyğuların ifadəsi deyil, həm də insanın mənəvi kamilliyə doğru səyahətinin bədii formasıdır. O, öz yaradıcılığında azadlıq mübarizəsinə, xalqın taleyinə və milli kimliyinə sadıq qalmış, eyni zamanda bəşəri dəyərləri önə çəkmişdir. Bu cəhətdən onun poeziyası həm milli, həm də ümumbəşəri xarakter daşıyır.

“Kosmos şairi” kimi tanınan Osman Türkay təkcə Kipr türk ədəbiyyatının deyil, həm də dünya ədəbiyyatının ən orijinal simalarından biri kimi tanınır. İki dəfə Nobel Ədəbiyyat Mükafatına namizəd göstərilən, Ozanköydə doğulmuş bu kiprli şair, əsərlərində makro və mikro kainat anlayışlarını işləyərək insanları kainatın tarazlığını qorumaq üçün sülhə və harmoniyaya səsləyir.

Müasir dünyanın, qədim mifologiyalarda bəhs edilən xaosun ərəfəsində olduğunu düşünən şair, insanların yadlaşması, mənəvi dəyərlərini itirməsi və bir-birləri ilə müharibə aparmalarını bu xaosun əlaməti kimi görürdü. O, həm təbiətdə, həm də insan ruhunda baş verən xaosa qarşı çıxmaq üçün yazdığını bildirirdi. Şairin yaradıcılığına Türk mifologiyası, müasir kosmologiya, eləcə də Yunus Əmrə və Mövlana kimi türk sufilərini insana sevgi, hörmət və dözümlülük ideyaları ilham mənbəyi olmuşdur. Osman Türkayın poeziyasında Mayakovski və Nəzim Hikmət kimi XX əsr modernist şairlərinin təsiri aydın şəkildə duyulur [Məmmədova, 2010 :2]. Hər iki sənətkar kimi, Türkay da sözün ritminə, dinamizminə və səs enerjisində xüsusi önəm verir. Onun bir çox şeirlərində Mayakovskiye xas inqilabi ifadə gücü, cəsarətli poetik formalar və sosial-fəlsəfi ideyaların ritmik vurğusu diqqəti cəlb edir.

Eyni zamanda, Nəzim Hikmətin humanist baxışları, insana və azadlığa inamı, bəşəri dəyərlərin tərənnümü Osman Türkay poeziyasında da öz əksini tapır. Türkay da Nazim kimi insanın daxili aləmini kainatla əlaqələndirir, sənəti bəşəri dirçəlişin bir forması kimi dəyərləndirir. Lakin Osman Türkay bu təsirləri sadəcə təqlid etmir, həm də o, həmin poetik ənənəni kosmik-fəlsəfi məzmunla zənginləşdirərək özünəməxsus universal poeziya modeli yaradır.

Osman Türkayın poeziyası yalnız fərdi bir ifadə deyil, həm də mədəniyyətlərin, düşüncələrin və duyğuların bir-birinə sarıldığı, həm Şərqi, həm də Qərbi ruhunun iç-içə yaşadığı bir harmoniyadır. Onun yaradıcılığı zamanın, məkanın, dildə və məzmununda sərhədləri aşan, hər oxucunu yeni səyahətlərə aparan möhtəşəm bir ədəbiyyat mərasimidir.

Şair Kıbrıs türk şeirində modernist və simvolist ədəbiyyatının yaradıcılarından biridir. O, türk simvolist şairlərin təsiri ilə yaradıcılığa qədəm doymuşdur. Osman Türkayın yaradıcılığının ilk dövrlərində vətənə olan dərin sevgi və bağlılıq aydın şəkildə hiss olunur. Həyata nikbin baxan, yaşama eşqi ilə dolu olan şair, sonrakı illərdə qələmə aldığı şeirlərində də Kipr mövzusunə – onun təbiətinə, gözəlliklərinə və mənəvi dəyərlərinə müraciət etməyə davam etmişdir. “Beşbarmaq Melodiyaları” adlı şeirində Osman Türkay doğma yurduna olan həsrətini bu misralarla ifadə edir:

“Öf-f-f, bıktım be artık
Bıktım usandım şu Taymis’in sisinden
Motor gürültüsünden, kadın sesinden
Gözümde tütüyor gayri Kıbrıs’ım

Gözümde tütüyor yüce Beşparmak” [Türk dünyası şiir antolojisi, 2008 :3]

Osman Türkayın yaradıcılığında vətənpərvərlik motivləri mühüm yer tutur. Şairin “Qürbətdə Vətən və Atatürk Düşüncələri” adlı şeirində bu mövzu daha aydın şəkildə özünü göstərir. Əsərdə müəllif doğulduğu Ozanköyə, Beşbarmaq dağlarına, eləcə də Lefkoşa, GİRNE, Mağusa və Türkiyəyə duyduğu dərin məhəbbət və həsrət hissələrini ifadə edir. Bu duyğular şairin qələmində həm kədər, həm də ümid dolu bir ovqatla təqdim olunur: “Hani doğduğum o şirin köy, Nerde ömrümün Beşparmaq dağları, Nerde benim Girne’m, Lefkoşa’m, Mağusa’m” [Türk dünyası şiir antolojisi, 2008 :3]

Osman Türkay, poeziyada “kosmik şeir” anlayışını irəli sürüb. O, insanın kainatdakı yerini, ulduzları, planetləri və ümumilikdə kosmosu poetik dilə gətirərək, ədəbiyyata yeni perspektiv qazandırır. Onun şeirlərində kainatın sonsuzluğu və insanın bu sonsuzluqdakı kiçik mövqeyi dərinliklə işlənir. “Onun “7 Telli”, “Dünyəvi səyahət”, “Qiyamət günü

müşahidəçiləri”, “Uyurgəzər”, “Bethovendə aydınlığa oyanmaq” və s. kitabları kosmos əsri şeirləri silsiləsindəndir” [Balcı, 2004 :1].

Osman Türkayın poeziyası sürətli ritmi, dinamik intonasiyası və düşüncəni irəliyə aparən axıcılığı ilə oxucunu ilk misradan öz sehrinə salır. Onun şeirlərindəki bu canlı temp, sanki qədim türk dastanlarında atların kişnərtisi, qılınc səsləri və qəhrəmanların iradəli addımlarının ritmi ilə səsləşir. Türkay yalnız sözlərin melodik quruluşu ilə deyil, həm də yaratdığı mənzərələrin epik genişliyi ilə oxucunu yüzilliklər əvvələ – türk miflərinin, nağıllarının və əfsanələrinin ruhuna aparır.

Şairin poetik dili həm obrazlı, həm də heyrtləndirici dərəcədə təsirli olduğundan, hər misrada qədim türk dünyasının nəfəsini hiss etmək olur: Tanrı dağlarının əzəməti, boz qurdun yol göstərən simvolu, şamanların kosmosla dialoqu və türk boylarının yaddaşında yaşayan qəhrəmanlıq ruhu. Türkayın poeziyası həm müasir duyğuları, həm də arxaik dünyagörüşünü birləşdirərək oxucuda həm mistik, həm də emosional bir təsir yaradır.

Beləcə, onun şeirləri təkcə dilin sürətini və enerjisini deyil, həm də folklor yaddaşını dirildən poetik gücü ilə seçilir və oxucunu zamanlar arasında hərəkət edən sehrli bir səyahətə çıxarır.

Osman Türkayın yurtdışına çıxması onun yaradıcılığında yeni bir mərhələ açmışdır. Xarici mühitlə təmasda olmaq, müxtəlif mədəniyyətləri yaxından görmək və daha geniş ədəbi çevrəyə daxil olmaq şairin poetik düşüncəsinə ciddi təsir göstərmişdir [Balcı, 2004 :1]. Bu dövrdə o, ingilis dilində yeni poetik formalar sınamış, əvvəlki klassik və folklor yönümlü üslubunu modernist və kosmopolit istiqamətlərlə zənginləşdirmişdir.

Dil dəyişdikcə mövzular da yenilənmiş, Türkay öz şeirlərində artıq yalnız türk kimliyi və milli motivləri deyil, həm də insanlığın ümumbəşəri problemlərini, kainatın sirləri və kosmosun sonsuzluğu kimi mövzuları daha çox önə çıxarmağa başlamışdır. Xaricdə yaşadığı mühit ona həm fəlsəfi dərinlik, həm də poetik eksperimentlər üçün geniş imkanlar yaratmış və nəticədə onun yaradıcılığı daha çox universallaşmış, dünya ədəbiyyatına yaxınlaşmışdır. Beləliklə, Osman Türkayın xaricə çıxması onun həm dil, həm forma, həm də məzmun baxımından yeniləşməsinə, poetik dünyasının sərhədlərini genişləndirməsinə şərait yaratmışdır.

Nəticə etibarilə, Osman Türkay poeziyası həm milli kimliyi qoruyub yaşadan, həm də bəşəri temaları poetik şəkildə ifadə edən unikal ədəbi hadisədir. Osman Türkay poeziyası milli köklərlə qlobal baxışın nadir və harmonik şəkildə qovuşduğu, həm keçmişə bağlı, həm də gələcəyə açıq poetik təfəkkür nümunəsidir. Bu unikal sintez onun ədəbi irsini çağdaş dövrdə də aktuallığını qoruyan mühüm bir estetik hadisəyə çevirir.

Xülasə. XX əsr türk ədəbiyyatının diqqətəlayiq nümayəndələrindən biri olan Osman Türkay, öz yaradıcılığında milli poetik ənənələrlə bəşəri-fəlsəfi düşüncə istiqamətlərini vəhdətdə təqdim edən sənətkardır. Onun poeziyası həm tematik, həm də ideya-estetik baxımdan geniş diapazona malikdir. Şairin poetik sistemi insanın varlıq aləmindəki mövqeyini, kainatla əlaqələrini, mənəvi kamillik və idrak axtarışlarını əks etdirir. Osman Türkayın şeirlərində kosmos və insan anlayışları qarşılıqlı əlaqədə təqdim olunur; bu baxımdan onun yaradıcılığı “kosmik poeziya” istiqamətinin parlaq nümunəsi kimi səciyyələnir.

Şairin poetik dili dərin metaforik quruluş, fəlsəfi məzmun və simvolik obrazlarla zəngindir. O, klassik poetik ənənəni qorumaqla yanaşı, modern ədəbiyyatın estetik prinsiplərini də yaradıcı şəkildə mənimsəmişdir. Osman Türkayın əsərlərində humanizm, sülh, bəşəri həmrəylik və mənəvi yüksəliş ideyaları əsas bədii-fəlsəfi istiqamət kimi çıxış edir. Onun poeziyası türk ədəbiyyatının modern mərhələsində mühüm estetik hadisə olmaqla yanaşı, dünya ədəbi düşüncəsində də özünəməxsus yer tutmuşdur. Bu xüsusiyyətlər Osman Türkayı həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə fərqləndirən unikal poetik şəxsiyyət kimi təqdim edir.

Bu məqalədə Osman Türkay poeziyasının əsas xüsusiyyətləri – mövzu dairəsi, üslub və dil özəllikləri, poetik simvolika, kosmik və humanist ideyaların ifadə üsulları araşdırılacaq. Məqsəd şairin yaradıcılığında ənənə və novatorluğun, milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətini göstərmək, həmçinin onun çağdaş türk poeziyası kontekstində tutduğu mövqeyi müəyyənləşdirməkdir.

Summary

Osman Türkay, one of the most remarkable figures of twentieth-century Turkish literature, is a poet who presents national poetic traditions in harmony with universal and philosophical thought. His poetry possesses a broad thematic and ideological–aesthetic range. The poet’s artistic system reflects the human being’s position within existence, their relationship with the universe, and the quest for spiritual perfection and knowledge. In Türkay’s poems, the concepts of cosmos and humanity are presented in mutual connection; in this regard, his creativity can be regarded as a vivid example of the “cosmic poetry” movement.

The poet’s language is characterized by a deep metaphorical structure, philosophical content, and symbolic imagery. While preserving classical poetic traditions, he also creatively assimilated the aesthetic principles of modern literature. Ideas of humanism, peace, universal solidarity, and moral elevation stand at the core of his works. Türkay’s poetry represents a significant aesthetic phenomenon in the modern stage of Turkish literature and occupies a

distinctive place in the context of world literary thought. These characteristics distinguish Osman Türkay as a unique poetic personality both on the national and international level.

This article examines the main features of Osman Türkay's poetry—its thematic scope, stylistic and linguistic peculiarities, poetic symbolism, and the expression of cosmic and humanistic ideas. The aim is to reveal the unity of tradition and innovation, of national and universal values in his works, and to determine his place within contemporary Turkish poetry.

dbiyyat siyahısı:

1. Balcı, M. Osman Türkay Őiirlerinde dil ve slup. Gazi Üniversitesi, 2004
2. Mmmdova, E. Osman Türkayın poetik irsi. Bakı: Elm, 2010
3. Türk dünyası Őiir antolojisi. Ankara, 2008, 432 s.
4. Türkay, O. (1959). Yedi Telli. LefkoŐa: BeŐparmak Yayınları.
5. Türkay, O. (1969). Uyurgezer. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
6. Türkay, O. (1970). Beethoven'dan AydınılıĒa Uyanmak. İstanbul: Yeditepe Yayınları.